

Warszawa, 11 grudnia 2015 r.

Pan
Marek Kuchciński
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Na podstawie art. 118 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. i na podstawie art. 32 ust. 2 regulaminu Sejmu niżej podpisani posłowie wnoszą projekt ustawy:

w obronie życia i zdrowia nienarodzonych dzieci poczętych in vitro,

o zmianie ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o leczeniu niepłodności, ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny oraz ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy.

Do reprezentowania wnioskodawców w pracach nad projektem ustawy upoważniamy pana posła Jana Klawitera.

USTAWA

z dnia 2015 r.

w obronie życia i zdrowia nienarodzonych dzieci poczętych in vitro, o zmianie ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o leczeniu niepłodności, ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny oraz ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy.

Art. 1. W ustawie z dnia 25 czerwca 2015 r. o leczeniu niepłodności (Dz. U. z 2015 r. poz. 1087) wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 2 ust. 1 pkt 28 otrzymuje brzmienie:

„28) zarodek – dziecko poczęte w najwcześniejszej fazie rozwoju biologicznego, powstałe w wyniku połączenia gamety męskiej i żeńskiej lub wytworzone w inny sposób;”

2) Art. 4 otrzymuje brzmienie:

„Art. 4. Leczenie niepłodności jest prowadzone z poszanowaniem godności człowieka, prawa do życia prywatnego i rodzinnego, ze szczególnym uwzględnieniem prawnej ochrony życia, mając zwłaszcza na uwadze art. 1 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerwania ciąży (Dz.U. Nr 17, poz. 78), zdrowia, dobra i praw dziecka, które należy rozumieć zgodnie z definicją wskazaną w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. Nr 6, poz. 69). Żadne z działań podejmowanych na podstawie ustawy nie może naruszać praw i dobra dziecka poczętego.”;

3) W art. 44 ust. 1 pkt 2 otrzymuje brzmienie:

„2) stosowaniu komórek rozrodczych i zarodków w procedurze medycznie wspomaganey prokreacji, w tym przetwarzaniu, testowaniu, konserwowaniu i dystrybucji, jeśli nie oddziałuje to ujemnie na dobro dziecka, które należy rozumieć zgodnie z definicją wskazaną w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. Nr 6, poz. 69).”;

4) Art. 45 otrzymuje brzmienie:

„Art. 45 Bank komórek rozrodczych i zarodków prowadzi postępowanie z komórkami rozrodczymi i zarodkami w celu medycznie wspomaganey prokreacji polegające na gromadzeniu, przechowywaniu i dystrybucji komórek rozrodczych oraz zarodków przeznaczonych do zastosowania u ludzi w procedurze medycznie wspomaganey prokreacji, jeśli nie narusza to dobra dziecka, które należy rozumieć zgodnie z definicją wskazaną w art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. Nr 6, poz. 69).”;

5) Art. 57 ust. 1 otrzymuje brzmienie:

„1. Wywozu komórek rozrodczych lub zarodków z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i przywozu komórek rozrodczych lub zarodków na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z terytorium innych państw dokonuje bank komórek rozrodczych i zarodków, posiadający pozwolenie na wykonywanie tych czynności.”.

Art. 2. W ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm.)¹ wprowadza się następujące zmiany:

1) W art. 152 § 1 otrzymuje brzmienie:

„§ 1 Kto za zgodą kobiety powoduje śmierć dziecka poczętego z naruszeniem przepisów ustawy podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.,,;

2) W art. 153 § 1 otrzymuje brzmienie:

„§ 1 Kto stosując przemoc wobec kobiety ciężarnej lub w inny sposób bez jej zgody powoduje śmierć dziecka poczętego albo przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza kobietę ciężarną do spowodowania śmierci dziecka poczętego, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.”.

Art. 3. W ustawie z dnia z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2015 poz. 583 ze zm.)² wprowadza się następujące zmiany:

1) uchyla się art. 75¹;

2) uchyla się art. 81¹.

Art. 4. Ustawa wchodzi w życie po upływie 2 tygodni od dnia ogłoszenia.

¹ Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 1997 r. Nr 128, poz. 840, z 1999 r. Nr 64, poz. 729 i Nr 83, poz. 931, z 2000 r. Nr 48, poz. 548, Nr 93, poz. 1027 i Nr 116, poz. 1216, z 2001 r. Nr 98, poz. 1071, z 2003 r. Nr 111, poz. 1061, Nr 121, poz. 1142, Nr 179, poz. 1750, Nr 199, poz. 1935 i Nr 228, poz. 2255, z 2004 r. Nr 25, poz. 219, Nr 69, poz. 626, Nr 93, poz. 889 i Nr 243, poz. 2426, z 2005 r. Nr 86, poz. 732, Nr 90, poz. 757, Nr 132, poz. 1109, Nr 163, poz. 1363, Nr 178, poz. 1479 i Nr 180, poz. 1493, z 2006 r. Nr 190, poz. 1409, Nr 218, poz. 1592 i Nr 226, poz. 1648, z 2007 r. Nr 89, poz. 589, Nr 123, poz. 850, Nr 124, poz. 859 i Nr 192, poz. 1378, z 2008 r. Nr 90, poz. 560, Nr 122, poz. 782, Nr 171, poz. 1056, Nr 173, poz. 1080 i Nr 214, poz. 1344, z 2009 r. Nr 62, poz. 504, Nr 63, poz. 533, Nr 166, poz. 1317, Nr 168, poz. 1323, Nr 190, poz. 1474, Nr 201, poz. 1540 i Nr 206, poz. 1589, z 2010 r. Nr 7, poz. 46, Nr 40, poz. 227 i 229, Nr 98, poz. 625 i 626, Nr 125, poz. 842, Nr 127, poz. 857, Nr 152, poz. 1018 i 1021, Nr 182, poz. 1228, Nr 225, poz. 1474 i Nr 240, poz. 1602, z 2011 r. Nr 17, poz. 78, Nr 24, poz. 130, Nr 39, poz. 202, Nr 48, poz. 245, Nr 72, poz. 381, Nr 94, poz. 549, Nr 117, poz. 678, Nr 133, poz. 767, Nr 160, poz. 964, Nr 191, poz. 1135, Nr 217, poz. 1280, Nr 233, poz. 1381 i Nr 240, poz. 1431, z 2012 r. poz. 611, z 2013 r. poz. 849, 905, 1036 i 1247 oraz z 2014 r. poz. 538, z 2015 r. poz. 905, 396, 541.

² Zmiany wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz. U. z 2015 r. poz. 1062, 1087, 1199, 1274.

UZASADNIENIE

1. Cel ustawy

Sytuacją powszechną jest to, że przepisy, które regulują te same dziedziny sfery życia znajdują się w różnych aktach normatywnych. Taka praktyka staje się czasem przedmiotem krytyki, jednak z innej strony znajduje także szereg uzasadnień praktycznych. Nie ulega jednak wątpliwości, że rekonstrukcja norm powinna się odbywać w oparciu o kontekst wszystkich systemowych rozwiązań, które dotyczą danej dziedziny. W konsekwencji, oczywistym jest również to, że poszczególne przepisy powinny być ze sobą spójne, niezależnie od ich umiejscowienia. Niedopuszczalna jest bowiem sytuacja, kiedy na podstawie dwóch odrębnych ustaw można dojść do odmiennych refleksji, oceniając tę samą sytuację. W efekcie, pożądaną praktyką legislacyjną jest uzupełnianie istniejących luk, tak by usunąć zarzut niekonsekwencji ustawodawcy i konieczności stosowania reguł kolizyjnych. Należy zauważyć, że taka sytuacja zawsze stanowi ostateczność, z uwagi na fakt, że próby godzenia sprzecznych na pozór norm są podejmowane przez sądy. Stanowi to jednak rozwiązanie ostateczne, bowiem sytuacją pożądaną jest to, kiedy to ustawodawca, posiadając ku temu odpowiedni mandat społeczny, podejmuje decyzję, jak rozstrzygnąć wynikającą z luki sytuację kolizyjną przez usunięcie jej za pomocą procesu legislacyjnego.

Niniejsza ustawa obejmuje swoim zakresem zmiany, które uzupełniają luki powstałe wyniku wejścia w życie ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o leczeniu niepłodności (Dz. U. z 2015 r. poz. 1087) wskazując jasny kierunek rozstrzygnięcia w sytuacjach, kiedy dane rozwiązania budzą wątpliwości z rozumieniem pojęcia dziecka oraz granic ingerencji w jego dobro. Ustawa wprowadza stan spójności między przepisami ustawy o leczeniu niepłodności oraz ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz. U. Nr 6, poz. 69). Ustawa usuwa także stan niespójności wewnątrz jednego aktu normatywnego, a mianowicie ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny z ustawą z dnia 6 stycznia 2000 r. dbając o jednolitość terminologiczną w poszczególnych jednostkach redakcyjnych dotyczących ochrony tego samego dobra. Wzmocnienia ochrony dobra dziecka wymaga także uchylenie dwóch przepisów ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2015 poz. 583).

2. Zmiana definicji zarodka

Aktualnie obowiązująca definicja zarodka zawarta w ustawie o leczeniu niepłodności ma charakter wyłącznie medyczny, omijając tym samym osiągnięcia doktryny prawa, orzecznictwa, a także nauki. Zarodek zostaje sprowadzony jedynie do grupy komórek, co stanowi na popęlenie klasycznego błędu *pars pro toto* przy konstruowaniu omawianej definicji. W efekcie, powstała sytuacja, kiedy nie wiadomo, czy ustawodawca celowo umieścił zarodek poza znanymi dotychczas prawu kategoriami, do których niewątpliwie się zalicza, jak np. istota ludzka, życie ludzkie, dziecko poczęte itp., czy też ma charakter definicji jedynie częściowej, którą należy uzupełniać w oparciu o przepisy innych ustaw. Innymi słowy, wątpliwe jest, czy wskazana regulacja tworzy *lex specialis* w stosunku do pozostałych aktów normatywnych, ograniczając rozumienie zarodka w kontekście procedury leczenia niepłodności, czy też stanowi jedynie element konstrukcyjny definicji, która powinna powstać w wyniku interpretacji dotychczas istniejących przepisów.

Faza zarodkowa jest pierwszą formą ludzkiego życia. Zgodnie z ustawą o Rzeczniku Praw Dziecka, zarodkowi przysługuje godność dziecka od momentu poczęcia. Również w rozumieniu przepisów ustaw z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. Nr 17, poz. 78) zgodnie z art. 1 prawo do życia obejmuje również etap prenatalny rozwoju od momentu poczęcia. W konsekwencji, każda regulacja ograniczająca lub modyfikująca zakres ochrony życia

powinna pozostawać w zgodzie z art. 31 ust. 3 Konstytucji, z uwagi na fakt, że w sposób oczywisty dotyka gwarantowanej w ustawie zasadniczej wartości wyrażonej w jej art. 38.

W związku z powyższym, nie budzi wątpliwości konieczność usunięcia omawianej wątpliwości przez akt ustawodawcy, zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji.

3. Zmiana art. 4

Modyfikacja art. 4 stanowi konsekwencję postulatu zapewnienia spójności przepisom poszczególnych ustaw regulujących kwestię ochrony dobra dziecka. Przepis ma na celu usunięcie wątpliwości, co do granic możliwości ingerencji w dobro dziecka jasno wskazując, jak należy rozumieć podmiot będący beneficjentem tych praw.

Zmiana doprecyzowuje jedną z dotychczas już istniejących barier granicznych możliwości stosowania metod leczenia niepłodności, a mianowicie poszanowania dobra i praw dziecka. Wskazano, że niniejsza regulacja jest spójna z przepisami ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka, zgodnie z którą, „dzieckiem jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności”.

Konieczność wprowadzenia przedmiotowego doprecyzowania wynika również z norm konstytucyjnych, a w szczególności z art. 30 i 38 ustawy zasadniczej, chroniących odpowiednio godność i życie ludzkie. Zgodnie z orzecnictwem Trybunału Konstytucyjnego nie ma wątpliwości, że „od momentu powstania życie ludzkie staje się więc wartością chronioną konstytucyjnie. Dotyczy to także fazy prenatalnej”³. Co więcej, mimo że Trybunał stwierdza, że intensywność ochrony życia w każdej jego fazie i okolicznościach nie musi być jednakowa, to nie pozostawia wątpliwości, że powinna ona być zawsze „dostateczna z punktu widzenia chronionego dobra”⁴. W konsekwencji, należy wskazać, że nawet ograniczenie danego dobra chronionego powinno odbywać się w zgodzie z art. 31 ust 3 Konstytucji, a więc nie naruszać istoty danego dobra. Proponowana modyfikacja uzupełnia więc lukę, która mogłaby powodować wyłączenie części podmiotów, którym przysługują określone gwarancje, spoza hipotezy wprowadzonej normy, co budzi uzasadnione wątpliwości w kontekście możliwości naruszenia istoty danego dobra. Stąd też wynika potrzeba wprowadzenia wyraźnego zapisu dotyczącego standardów ochrony dziecko poczętego, zgodnie z którym żadne z działań podejmowanych na podstawie ustawy nie mogą naruszać jego praw i dobra.

Wskazane przedsięwzięcie uzasadniają także przepisy prawa międzynarodowego, które zgodnie z art. 9 Konstytucji wiążą Rzeczpospolitą. Objęcie ochroną życia ludzkiego od poczęcia znajduje uzasadnienie w ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską 30 września 1991 r. Konwencji Praw Dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. 1991 Nr 120, poz. 526). Mianowicie w preambule wskazanego aktu znajduje się deklaracja głosząca, że dziecko z uwagi na swą niedojrzałość fizyczną oraz umysłową, wymaga szczególnej opieki i troski, a zwłaszcza właściwej ochrony prawnej, zarówno przed, jak i po urodzeniu.

Wreszcie proponowana modyfikacja wprowadza stan spójności między ustawą o leczeniu niepłodności z pozostałym obowiązującym ustawodawstwem. Uznanie bowiem, że ochrona życia przysługuje istocie ludzkiej od pierwszych chwil istnienia, znalazło także wyraz ustawie z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, która w art. 1 potwierdza objęcie zakresem ochrony fazę prenatalną życia ludzkiego, a co więcej przerwanie ciąży, co do zasady stanowi czyn zabroniony i karalny. Odwołanie się do ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz.U. Nr 17, poz. 78) podkreśla obowiązującą w systemie prawa polskiego zasadę ochrony prawa do życia w fazie prenatalnej. Wskazane gwarancje stanowią, że instrumentalne wykorzystywanie ciała

³ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 maja 1997 r., sygn. akt K. 26/96, OTK 1997 nr 2, poz. 19.

⁴ *Tamże*.

ludzkiego i niszczenie życia poczętego stanowi drastyczne naruszenie praw człowieka, którego nie da się usprawiedliwić żadnymi okolicznościami.

4. Zmiana art. 44

Zmiana stanowi konsekwencję opisanych wyżej modyfikacji. Wprowadza spójność w zakresie ochrony dobra i praw dziecka między ustawą o leczeniu niepłodności a ustawą o Rzeczniku Praw Dziecka w odniesieniu do działalności jaką prowadzą ośrodki medycznie wspomaganiej prokreacji.

5. Zmiana art. 45

Zmiana stanowi konsekwencję opisanych wyżej modyfikacji. Wprowadza spójność w zakresie ochrony dobra i praw dziecka między ustawą o leczeniu niepłodności a ustawą o Rzeczniku Praw Dziecka w odniesieniu do działalności jaką prowadzą banki komórek rozrodczych.

6. Zmiana art. 57

Modyfikacja jest podyktowana potrzebą zapewnienia odpowiedniej ochrony praw i dobra dziecka, niezależnie od uwarunkowań terytorialnych. Aktualnie obowiązujący stan prawny tworzy niepożądany wyjątek w tym względzie.

7. Zmiana Kodeksu karnego

Proponowane zmiany wzmacniają jedynie wyjątkowy charakter możliwości przeprowadzania zabiegu aborcji od ogólnej zasady ochrony życia. We wskazanym zakresie ochrona życia doznaje pewnego ograniczenia, dotycząc jednak wyłącznie konkretnie określonych sytuacji, jak np. przypadek całkowicie niechcianej ciąży, stanowiącej efekt czynu zabronionego, czy też poważnych konsekwencji dla zdrowia lub życia matki. Omawiana regulacja w żadnym wypadku nie dopuszcza jednak zamierzonego zabicia dziecka świadomie poczętego, na przykład ze względu na brak pożądanых cech (choćby płci), a w efekcie zabicie dziecka w ramach zamierzonej selekcji.

Proponowane zmiany stanowią również konsekwencję chęci usystematyzowania przepisów zawartych w różnych regulacjach, jak również wewnątrz Kodeksu karnego. Mianowicie znajdujący się w tym samym rozdziale, co art. 152 i 153 kodeku art. 157a, jako znamię czynu zabronionego wskazuje „uszkodzenie ciała dziecka poczętego lub rozstrój zdrowia zagrażający jego życiu”. Używa więc terminu „dziecko poczęte”, a nie np. „przedmiot ciąży”. Konsekwentnie powinno się więc ujednoczyć terminologię poszczególnych jednostek redakcyjnych, zwłaszcza kiedy znajdują się tak blisko.

Należy zwrócić uwagę, że wskazana zmiana stanowi także niezbędne dostosowanie obowiązujących przepisów do sytuacji powstałej po wejściu w życie ustawy o leczeniu niepłodności. W związku z instytucjonalizacją pozaustrojowych metod zapłodnienia, potrzebne staje się zapewnienie właściwej ochrony również dzieciom pochodzącym właśnie z takiego źródła. W efekcie, posłużenie się terminem „dziecko poczęte” zamiast ciąży jest zdecydowanie pożądane. Nie różnicuje ono ochrony dzieci poczęte pozaustrojowo od dzieci poczętych w sposób naturalny. Wymaga wyraźnego podkreślenia, że dziecko poczęte w wyniku zapłodnienia pozaustrojowego nie jest w żaden sposób gorszą formą życia, przez co ma takie samo prawo do pełnej ochrony życia wynikającej ze wskazanych przepisów Kodeksu karnego.

8. Zmiana Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego

Proponuje się usunięcie regulacji pozwalającej nawiązać prawny stosunek rodzicielski dziecka urodzonego wskutek zastosowania procedury medycznie wspomaganiej prokreacji w stosunku do mężczyzny będącego (wg oświadczenia) partnerem matki, który nie jest genetycznym ojcem dziecka. W opinii Sądu Najwyższego należy wskazać, że „przyjęta konstrukcja jest bardzo

skomplikowana i pozostawia wykreowanie rodzinnego stosunku prawnego ojcostwa pomiędzy osobami obcymi poza wszelką kontrolą”⁵, jak również powinna być dostosowana do specyfiki normowanego stanu prawnego i mieć pozycję samodzielną, jeśli w ogóle uznać, że taka sytuacja jest dopuszczalna⁶. Wydaje się, że z perspektywy dobra dziecka nie stanowi to dobrego rozwiązania, a w konsekwencji zasadne jest usunięcie wskazanych przepisów.

9. Wejście w życie ustawy

Ustawa powinna wejść w życie w ciągu dwóch tygodni od momentu jej publikacji.

Projekt ustawy jest zgodny z prawem Unii Europejskiej.

Projekt ustawy nie spowoduje obciążeń dla budżetu państwa.

⁵ Sąd Najwyższy. Biuro Studiów i Analiz, *Uwagi Sądu Najwyższego do rządowego projektu ustawy o leczeniu niepłodności (Druk Sejmu RP VII kadencji 3245) z dnia 13 maja 2015 r.*

⁶ *Tamże.*